

José Contreras :

**CURRÍCULUM
DEMOCRÀTIC
I
AUTONOMIA DEL
PROFESSORAT
6**

Les condicions per a un currículum democràtic

Si volem recuperar una idea de democràcia que no la identifiqui amb elecció, sinó amb la capacitat d'autogovern col·lectiu de les persones, una idea de democràcia que no la redueixi a regles de participació, sinó que la consideri una manera de viure amb els altres, i la manera en la qual les persones poden crear i desenvolupar les seves capacitats humanes, individuals i col·lectives, participant activament en la vida de la seva societat i en les deliberacions sobre el bé comú (Carr, 1991), llavors necessitem definir una altra política per al currículum. Els principis per a això poden ser els següents:

1.- L'EDUCACIÓ COM LA REFLEXIÓ I LA CRÍTICA DEL PROCÉS D'INCORPORACIÓ A LA SOCIETAT

Una educació que es concebi sota l'ideal de la democràcia no pot aspirar a la simple reproducció de la societat, no pot quedar-se en mera socialització; al contrari, ha

d'aspirar a la reflexió crítica de la pròpia societat, les seves institucions i els supòsits i procediments que la regeixen.

El que ha de distingir l'educació d'un simple procés de socialització (entesa com a assimilació acrítica de determinats valors, idees i pràctiques o hàbits) és la capacitat de distanciament, això és, la capacitat de convertir el procés d'incorporació social en un procés de reflexió i crítica. El que suposa una perspectiva educativa no és doncs la mera organització de continguts i aprenentatges des d'una selecció cultural. La qüestió no és només l'adquisició d'una sèrie de coneixements, estratègies i actituds, sinó que els processos d'aprenentatge del nostre capital cultural siguin processos reflexius. No és només aprendre la cultura, sinó reflexionar sobre la nostra cultura mentre l'aprenem. Com va plantejar Stenhouse, l'escola ha de posar a disposició de l'alumnat el capital cultural de la societat, però perquè serveixi com un recurs, no

És necessari expressar altres formes de pensament curricular si volem que aquest no sigui pensat com una forma de regulació i racionalització de la pràctica, desautoritzant el professorat, i si no volem convertir-lo en un instrument de mesura del rendiment per a la comparació entre escoles. Però també necessitem repensar la política del currículum, i no simplement renunciar-hi, si no volem deixar que sigui la pròpia llibertat dels centres en competició la que converteixi el problema del que s'ensenya a l'escola en una forma de crear diferències desigualadores i injustes.

com un determinant; i com tal recurs, ha de proporcionar estructures per al judici i per al pensament creatiu.

Podríem resumir, per tant, aquesta posició dient que la funció clau de la pràctica educativa hauria de ser desenvolupar en la infantesa i la joventut la reflexió i la crítica sobre el món natural i social en el qual vivim, mentre s'adquireixen els recursos bàsics que els permeten incorporar-se amb més possibilitats a la vida pública i privada en la nostra societat.

2.- POLÍTICA EDUCATIVA DEMOCRÀTICA

Plantejar-se una educació democràtica té a veure amb plantejar-se una política educativa democràtica. Aquest propòsit està en relació amb una pretensió en si mateixa educativa, ja que es tractaria de la necessitat de capacitar la ciutadania per poder prendre part en la definició de l'educació, que al seu torn conforma els valors polítics, les actituds i els

modes de comportament dels futurs ciutadans i ciutadanes (Gutmann, 1987).

Una política democràtica del currículum significa plantejar-se en quina mesura el que es defineix col·lectivament com selecció cultural és producte d'una deliberació i decisió que té en compte els valors democràtics, en poques paraules: quines instàncies han de prendre part en la decisió del que ha d'ensenyar-se a les escoles, i mitjançant quins processos?

Però també suposa plantejar-se el valor democràtic que encoratja la selecció, des de la perspectiva d'una societat que lluita contra la desigualtat política i contra el que dificulta la convivència, això és, que lluita per a l'encontre de gentes diverses, però en iguals condicions i oportunitats de participar i d'influir en les definicions de la vida social i política.

El coneixement s'ha de seleccionar a partir d'una revisió de les àrees de coneixement en funció dels problemes, dilemes i qüestions que plantegen les situacions i experiències d'importància per a la vida; això suposa tant una revisió de les matèries habituals en el currículum com la introducció de noves àrees, cosa que podria donar lloc a un conjunt de sabers molt diferent del que solen plantejar les propostes curriculars clàssiques.

3.- NO CAPACITATS DE L'ALUMNAT, SINÓ PRETENSIONS POLÍTiques DE L'ESCOLA

El currículum ha de ser l'experiència d'aprenentatge que es planteja i les aspiracions sota les quals s'il·luminen tals experiències, i no el cúmul d'èxits individuals que han d'adquirir els alumnes. La definició d'un currículum comú com el compendi dels èxits que els alumnes individuals han d'assolir encaixa malament amb

una visió del currículum comú que permeti atendre els processos d'igualtat social i la complexitat d'aprenentatges que faciliten la cohesió social respectant la diversitat.

Un currículum que redueix l'experiència del procés a capacitats individuals que han de demostrar-se al final de l'etapa educativa, reflecteix més una perspectiva productivista de la cultura (com aconseguixo una possessió individual per competir en la societat), que no una visió de la cultura com un procés social de reflexió i recreació sobre els significats i valors del món social i natural en el qual vivim.

Un currículum guiat per l'ideal de democràcia aquí esbossat no es refereix només al tipus de capacitats, d'experiències o d'aprenentatges que s'espera que desenvolupi l'alumnat, sinó que s'ha d'entendre com els principis sota els quals s'ha de guiar l'actuació docent a les aules i als centres, així com una definició de les pretensions polítiques amb les quals actuar a les escoles. Pretendre, per exemple, que l'escola sigui menys discriminatòria, fa referència a la política escolar i als valors amb els quals viure l'experiència educativa, més enllà del fet, també valuós, que l'alumnat reflexioni i aprengui sobre la discriminació en la nostra societat.

4.- EL COMPROMÍS DE L'ESCOLA AMB LA CONSTRUCCIÓ D'UNA CULTURA DEMOCRÀTICA

Una educació democràtica només és possible en la mesura que l'escola es converteix en una cultura democràtica, això és, en una experiència permanent de debat i diàleg obert on l'aprenentatge de la nostra cultura i de les nostres tradicions públiques passa a ésser una experiència reflexiva sobre la nostra construcció com persones autònomes en la nostra societat.

Una educació que es pretengui democràtica significa plantejar-se tant una educació en democràcia com una educació per a la democràcia. Ha de plantejar-se la forma en la qual constitueix en si mateixa una experiència de vida democràtica. Però també, la forma en la qual proporciona oportunitats per a una vida democràtica, això és, elements d'anàlisi i reflexió sobre les experiències i oportunitats democràtiques que ofereix la nostra societat, i recursos per a una major implicació i participació en la vida pública a la llum dels valors democràtics.

5.- L'ALUMNAT, AGENT ACTIU EN LA CONSTRUCCIÓ COOPERATIVA DE L'EXPERIÈNCIA EDUCATIVA

En cinquè lloc, la construcció d'una cultura democràtica a l'escola implica la possibilitat de l'alumnat de participar en la construcció de la vida escolar. Això significa, almenys, l'oportunitat d'intervenir en la deliberació de com s'organitza l'experiència d'aprenentatge, què es converteix en matèria de treball, com i per què. És evident que només des d'aquesta participació es pot construir una experiència democràtica a les aules. Però és que, a més, només des del compromís de l'alumnat amb el que ha de ser la seva pròpia educació, comptant amb les seves experiències i els seus interessos, pot desencadenar-se un autèntic procés de reflexió que posi en relació les tradicions públiques de coneixement, el món social i natural i la construcció d'un sentit personal per a les seves vides. No és, doncs, només una experiència de relacions democràtiques, sinó la construcció d'un coneixement que permet posar en relació i contrast: a) el saber públic amb la comprensió subjectiva, b) la vida social amb la història personal i

c) els interessos, desitjos i necessitats individuals amb els col·lectius.

6.- EL PAPER DEL CONEIXEMENT COM A MITJANCER EN LA CONSTRUCCIÓ PERSONAL COM INDIVIDUS EN COMUNITAT

És evident que en aquest context d'una cultura democràtica per a l'escola, és fonamental la forma en la qual s'entén el coneixement i la seva construcció cooperativa. Des d'aquesta perspectiva, el que es busca no és l'assimilació d'idees i conclusions ja establertes respecte del coneixement públic, sinó el seu valor per pensar sobre el nostre coneixement quotidià i la nostra experiència. El coneixement públic té doncs un valor de mediació entre, d'una banda, l'experiència i les representacions que tenim de les coses i, per una altra, les noves formes en les quals podem captar el món i el seu significat. Així, la importància del coneixement no és que pugui ser reproduït o reconstruït, encara que sigui significativament, sinó que pugui ajudar-nos en el que és l'aspiració educativa: reformular les nostres comprensions subjectives de la nostra vida i les nostres pretensions per a ella. Aquest propòsit va més enllà de l'actual tòpic de partir de les idees prèvies, perquè del que es tracta és de comptar amb les preocupacions, interessos i necessitats dels alumnes, comptar amb els seus punts de vista i construir propòsits d'aprenentatge i noves comprensions des de la col·laboració conjunta entre ensenyants i alumnes.

7.- EL DOCENT COM A MITJANCER POLÍTIC D'INTERESSOS

L'ensenyament, com a mandat social, no pot excloure la comunitat social en la definició de la seva comesa i del seu contingut.

Tanmateix, la professió docent, en la seva funció educativa, no pot limitar-se a exercir de transmissor d'aquells sabers i valors que la societat li encomana. La responsabilitat educativa, encara que no pot entendre's al marge de la social, no és exactament coincident amb aquesta. Així, si bé la societat té el dret i l'obligació d'intervenir en la decisió sobre la selecció cultural que ha d'ensenyar-se a les institucions educatives, els docents tenim l'obligació professional de conrear la capacitat crítica per a la reflexió sobre aquesta cultura. Per tant, hem de combinar l'obligació d'atendre les demandes socials amb la de prendre la suficient distància crítica respecte d'aquestes demandes. Necessitem reflexionar críticament sobre la cultura que es transmet a l'escola i sobre els sabers, les pràctiques i els valors socials que es viuen en la nostra societat. No podem acceptar passivament la funció transmissora encomanada, sinó que hem d'analitzar críticament la nostra societat i la nostra cultura com a manera de convertir la funció de transmissió cultural en un exercici de reflexió i crítica.

Una de les competències professionals que hauríem de desenvolupar com ensenyants és la de saber gestionar els conflictes d'interessos, saber existir entre ells, tant intel·lectualment com en termes de negociació i establiment d'acords. No es tracta, doncs, de com ens atrinxerem corporativament contra les "intromissions" de les famílies, per exemple, sinó de com entenem l'ofici en referència a la nostra capacitat d'interpretar les expectatives socials, d'entendre les demandes, les necessitats i els interessos, i saber-los llegir críticament per negociar intel·ligentment un acord social. També és important saber argumentar i defensar públicament les justifi-

cacions educatives de la nostra pràctica i el valor social que poden tenir.

És en aquest sentit com ha de ser reformulada l'autonomia del professorat i de les escoles (Contreres, 1997, cap. 7). El que és important entendre aquí és que més autonomia no significa més marge de maniobra (ja sigui per part dels centres i ensenyants, o per part de les famílies i els particulars), sinó més capacitat d'intervenir en les decisions polítiques per les quals se cedeixen responsabilitats a les escoles, així com més capacitat d'intervenció en les condicions per les quals tals cessions poden usar-se per a una major vinculació social en el desenvolupament del bé comú.

Una major autonomia del professorat, dins d'un compromís democràtic, només és possible amb la creació de debat públic en el qual s'incorpori la veu dels professionals de l'ensenyament. És necessari que els docents puguin tenir el reconeixement i la possibilitat real de prendre part activa en l'elaboració i desenvolupament de polítiques educatives, així com en la defensa d'idees educatives i en l'anàlisi i la denúncia de les condicions d'ensenyament i les seves conseqüències. Però això només serà possible en el context de moviments d'ensenyants, entesos com forces socials actives, mobilitzadores de pràctiques i idees. Col·lectius que cerquin en la seva pròpia pràctica professional donar sentit al seu treball, expressar públicament tals motivacions i les formes en les quals l'ensenyament escolar es troba atrapat en conflictes que no sempre són educatius, encara que es projectin sobre ell.